

XҒТАР 19.41.09

<https://doi.org/10.32523/2616-7174-2025-151-2-7-22>

Ғылыми-танымдық журналистика: Евней Бөкетовтің публицистік мұрасы

Қ.Д. Асанов^{ID}, Г.С. Амангелдиева^{ID}, Н.М. Әбікеева^{ID}

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан

(E-mail: gulmira.sabyr@mail.ru)

Аңдатпа. Ғылыми зерттеу жұмысы еліміздегі ғылыми-танымдық журналистиканың қалыптасуы мен дамуына әсер еткен публицист-ғалымдардың еңбектері мен олардың ғылыми публицистиканы қалыптастырудағы рөлі мен стильдік ерекшеліктерін зерттейді. Ғылыми тақырыпты зерттеу барысында қазіргі заманғы экологиялық журналистика, фактчекинг элементтері де қарастырылды. Ғалым, академик Евней Арыстанұлы Бөкетовтің ғылыми-танымдық журналистикаға қосқан үлесі, шығармашылығындағы тақырыптық ерекшеліктері мен негізгі идеялары назарға алынған. Сонымен қатар, ғылыми-танымдық журналистикадағы жаңашылдықтар мен дәстүрлер, қазіргі кезеңдегі ақпараттық құралдар мен олардың қоғамдағы рөлі талданған. Зерттеу жұмысының негізгі міндеті - Е.А.Бөкетовтің публицистикалық мұрасын зерделей отырып, оның ғылыми журналистикаға қосқан үлесін талдау және осы бағытта жаңа идеялар мен бағыттарды ұсыну. Зерттеу жұмысында ғылыми-тарихи объективтілік сақтала отырып, оның шығармашылығын түрлі ғылыми әдістермен зерттеу тәсілдері қарастырылған. Зерттеу ғылыми-танымдық журналистикамен қатар қаламгер этикасын Евней Арыстанұлы Бөкетов мысалында қарастырады. Ғылыми журналистиканың негізгі қағидаттары – нақтылық, дәйектілік және болашаққа болжам жасаудың маңыздылығына тоқталып, Евней Бөкетовтің қаламгерлік қарымы мен публицистік мұрасы зерттелген. Жұмыстың негізгі нәтижелерінің бірі ғалымның 1950-1985 жылдар аралығында жарияланған мақалалары мен басқа да ғылыми жұмыстарының тарихи мазмұны мен маңызы сараланып, ғылыми-танымдық журналистиканың өзекті мәселелері мен оның ұлттық публицистикамен сабақтастығы зерттелген.

Түйін сөздер: ғылыми-танымдық журналистика, ғылыми болжам, фактчекинг, ұлттық публицистика, публицист мұрасы

Кіріспе

XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың бастауында негізі қаланған қазақ журналистикасының түп-тамыры публицистік ой мен қаламгерлік шеберлікке негізделді. Қоғамды алаңдатқан, іштей жегідей жеген мәселелерді көтеру арқылы көрініс тапқан қазақ публицистикасы ел мен жер, тіл мен діл, салт-дәстүр, білім және ғылым тақырыптарын қамтыды.

Қазақ журналистикасының корифейі Н.Омашев «Батыр бабаларымыз елін, жерін білектің күші, найзаның ұшымен қорғаса, өткен ғасыр басында қазақтың оқыған азаматтары өршіл рухымен, қалам қайратымен ел іргесінің бүтін болуына барын салды» дейді [1, 4б.]. Заман ыңғайына қарай, бірі ұстаз, бірі дәрігер, ғалым болып жүріп, тұтас ұлттың қамын жеген публицист-журналистер, орыс ғалымдары В.В.Перевалов пен М.Ф.Ненашев еңбектерінде көрсетілгендей, журналистиканың ақпарат берумен бірге рухани-идеологиялық қызметін қатар атқарды [2, 186б.].

Қазақ журналистикасының бастауында тұрған тұлғалардың әрқайсысы белгілі бір саланың білікті маманы болды. Алаштанушы, журналист-ғалым Қ.Сақ «Қазақ журналистикасының тарихындағы ең айшықты кезең – Алаш кезеңі. Өйткені ол уақыттағы баспасөз тек газет қызметін ғана емес, қоғамдағы басқа да басқару институттарының да қызметін қатар атқарды. Мысалы, ол Парламенттің, атқарушы биліктің, оқу-ағарту, ғылым және білім министрлігінің де қызметін де арқалады» деп баға береді [3]. Демек, журналистика ақпарат таратумен қатар қоғамның сауатын ашатын, білім-ғылымға жол бастайтын ақпарат көзі. Жалпы, қазақ қоғамындағы журналистиканың қалыптасып дамуы ақпараттық қызметімен қатар, халық сауатын ашу, біліктілік әлеуетін арттыру мақсатындағы ғылыми бағытты да көкседі.

Ш. Уәлиханов, Ы. Алтынсарин, А. Құнанбаев публицистикасының ерекшеліктерін зерттеген М.И. Фетисовтың жұмысы жөнінде М. Қаратаев пен А. Брагин «М.И. Фетисов сосредоточил свое внимание на самых дорогих для казахского народа деятелей прошлого – Чокане Валиханове, Ибрае Алтынсарине, Абая Кунанбаеве. В их многогранном творчестве он исследует преимущественно публицистическую сторону, не отрывая ее от науки – у Чокана, от педагогики – у Ибрая, от поэзии – у Абая» деп баға береді [4, 6б.]. Қазақтың маңдайына біткен дана тұлғаларының публицистикасын зерттей отырып, олардың ғылыми негіздемесінен алыстап кетпейді. Қазақ қоғамында ғалымдығы мен публицистикасы қатар жүрген тұлғалар аса көп емес. Соған қарамастан, олардың еңбектеріндегі ғылыми дәлдік пен ұлтқа деген жанашырлық, журналистика мәртебесін көтере түседі. Шоқан Уәлихановтың, Қаныш Сәтбаевтың ізін жалғаған, қаламгерлік қыры мен ғылыми қабілеті қатар келіскен асқар тау тұлғалардың бірі Евней Арыстанұлы Бөкетов.

Химик ғалым Е.Бөкетов қазақ публицистикасының аса маңызды да қажет саласы ғылыми-танымдық журналистиканы өрбітті. Оның публицистік мұрасының басты түйіндері ұрпақты парасаттылық, адамгершілікке тәрбиелеу, ғылым мен білімді меңгеріп, Отанына қалтқысыз қызмет етуге шақыру, сондай-ақ табиғи қазыналарымыздың қадіріне жетіп, табиғат пен рухани құндылықтардың қасиетін бағалауға бағытталды.

Зерттеу жұмысының мақсаты кәсіби журналист болмаса да, қаламы жүйрік, сана деңгейі биік тұлғаның жазу шеберлігі мен стильдік ерекшелігіне назар аудару. Оның публицистикасының ерекше қыры - химия маманы бола тұрып, қоғамның өзекті деген тақырыптарын, білім-ғылым саласындағы проблемалық мәселелерді көтеруінде. Себебі, ойшыл-ғалымның санасындағы кесек туындылар парақ бетіне өзіндік талғам түйсікпен түсіп, тұтас тақырыптарды ашты. Бұл тұрғыдан алып қарағанда, Е.Бөкетовтің публицистикалық мұрасы Ш.Уәлиханов пен Қ.Сәтбаевтың шығармашылық мұрасымен сабақтас.

Мақаланың ғылыми жаңалығы да ғылыми журналистиканың дамуына зер сала отырып, заманауи журналистикада қолданылып жүрген экологиялық журналистика тақырыбы мен фактчекинг көріністерін анықтау. Ғылыми журналистикаға тән нақтылық, дәйектілік және болашаққа болжам Е.Бөкетовтің әр жылдарда жарық көрген мақала-жарияланымдарында көрініс тапқан.

Әдебиеттерге шолу

Зерттеу жұмысының негізгі нысаны ретінде Евней Арыстанұлы Бөкетовтің публицистік қырын ашатын журналистік еңбектері, 1953 жылдардан бастап «Ленинская смена», «Казахстанская правда», «Социалистік Қазақстан», «Қазақ әдебиеті», «Индустриальная Караганда», «Лениншіл жас», «Орталық Қазақстан», «Қарағанды университеті» газеттері мен «Қазақстан коммунисті», «Білім және еңбек», «Жұлдыз», «Простор», «Мәдениет және тұрмыс», «Знамя», «Жалын», «Народное хозяйство Казахстана», «Простор» журналдарындағы мақалалары алынды.

Мақала тақырыбын ашу кезінде тарихилық және ғылыми объективтілікке баса мән берілді. Зерттеу кезеңіне қарай Е.А.Бөкетовтің мақалаларының хронологиялық реттілігі, мәселелерді көтеруі, оны шешу жолдары, даму ерекшелігі, белгілі тарихи жағдайлар ықпалында өзгеруі және негізгі тақырыптық мәселелері тұрғысынан зерттелді.

Е.А.Бөкетовтің еңбектеріндегі ғылыми журналистика тақырыбын кеңінен ашу үшін отандық ғалымдар Н.Омашевтың «Жиырмасыншы жылдар публицистикасы», Б.Жақыптың «Публицистика негіздері», Қ.Асановтың «Евней Букетов – публицист» монографиясын негізге ала отырып зерттелді. Ғылыми журналистика тақырыбын зерттеуші, Ұлыбританияның Борнмут университетінің профессоры Аллан Стюарттың «Медиа, тәуекел және ғылым» (Stuart Allan, «Media, Risk and Science» (Open University Press, 2002), «Сандық технологиялар дәуіріндегі ғылыми журналистика» («Science journalism in a digital age»), еңбектері ғылыми журналистика тақырыбының өзектілігін, оның заманауи қажеттілігін, нағыз ғалым жазған еңбектердің құндылығына тоқталатындықтан, мақала жазу барысында қазақстандық қоғаммен сабақтастықта қаралды.

Ғылыми мақаланың заманауи дәйектілігіне көз жеткізу үшін Macarena Parejo-Cuellar, Samanta Flores-Jaramillo, Eduardo Carcaboso-García ғылыми коммуникация бойынша әдебиеттерге шолу жасаудың интегративті нәтижелері келтірілген «Overview of science communication (2017-2022): A thematic and bibliographic analysis» жұмысы алынды [5]. Атаулы жұмыс ғылыми коммуникациядағы зерттеулердің маңыздылығын зерттеуге,

сондай-ақ білім беру, әлеуметтік, мәдени салалардағы кәсіби ғылыми коммуникацияның қажеттілігін көрсетуге сілтеме ретінде қызмет етуге бағытталған және ғылыми коммуникацияға қатысты бірқатар іздеу критерийлерін қолдана отырып, WOS (Web Of Science), Scopus және Dialnet үш мәліметтер базасы арқылы іздеу жүргізілген. Ғылыми-танымдық журналистика және ақпараттық-құжаттамалық зерттеу салаларындағы әлеуметтік ғылымдарды негізге алады.

Жалпы, қазіргі таңдағы ғылыми-танымдық журналистиканың ұлттық публицистикамен сабақтастығын, Е.А. Бөкетовтің журналистік қыры мен қаламгерлік шеберлігін, этикалық нормаларды сақтауын талдай отырып, атаулы тақырыптың маңыздылығына көз жеткіземіз.

Әдіснама

Мақаланы жазу барысында Евней Арыстанұлы Бөкетовтің ғылыми көкжиегі кеңейген 1950 жылдардан бастап, мемлекеттік деңгейде ойын ашық айтып, келелі тақырыптарды қозғаған 1980 жылдарға дейінгі кезең қарастырылады. Ғылыми тақырыпты ашу аясында кеңестік өкіметтің тікелей цензурасымен шыққан басылымдарға, ғалымның қолынан шыққан, эпистолярлық жанрдың үздік көрінісі болып табылатын хаттарға шолу жасалды.

Жоғарыда атағанымыздай Е.Бөкетовтің ғалым-тұлға ретінде даму-толу кезеңдеріне сүйене отырып, зерттелетін дәйектер мен зерттеулерді талдау әдісі қолданылды. Белгілі бір тарихи кезеңде шыққан журналистік мақалаларды қарастырғандықтан, зерттелетін мақалалардың ұқсастығы, тақырыптық туыстығы сияқты әртүрлі белгілер мен қасиеттерін салыстыру үшін аналогиялық әдіс қолданылды. Оған қосымша, мақалаларға, зерттеу деректеріне және ақпарат көздеріне мәселенің қарастырылу кезеңдеріне де қолданылатын жіктеу және түсіндіру әдісі; 1950-1980 жылдарда шыққан мақалалардың ғылыми маңызы мен тақырыптық өзектілігін талдауда – синтез әдісі қолданылып, ғылыми мақаладағы негізгі мақсатқа жетуге негіз болды.

Жалпы ғылыми әдістерден тыс арнайы журналистік шолу әдісі де қолданылды. Зерттеу тақырыбына сәйкес бүгінгі бұқаралық ақпарат құралдарының беттерінде ғылыми тілдің қолданылуы, олардың аудитория тарапынан сұранысқа ие болуы мен түсінікті болуын анықтау мақсатында ретроспективті талдау әдісі, тақырыпты болашақта дамытудың ғылыми бағдарламаларын құруға бағытталған ғылыми білімнің қазіргі және болашақтағы құндылығын анықтауға мүмкіндік беретін өзектендіру әдісі де пайдаланылды.

Нәтижелер мен талқылаулар

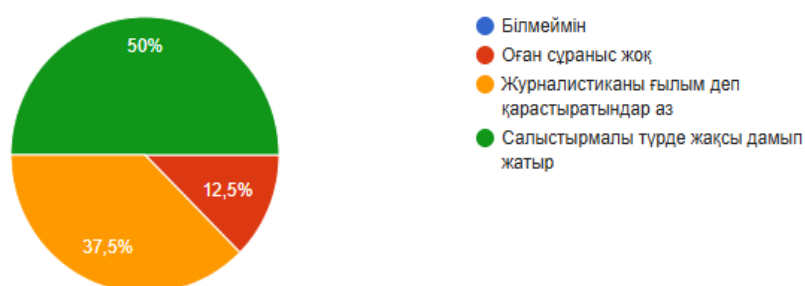
Қазіргі жылдам ақпараттық қоғамда ғылыми-танымдық журналистикаға немесе ғылыми стильге қатысты пікір біржақты емес. Ол негізінен ғылыми тілдің ауырлығын, көпке түсініксіздігін желеу етуші топтардың есебінен орын алуда. А.Стюарт, көптеген ағылшын және американ редакцияларындағы ғылыми тілде ақпарат беруге қатысты

ойын ашық айта отырып, ол үрдістің ғалымдардың еңбегін жоққа шығару мен ғылымды құнсыздандыруға әкелетіндігін айтады [5, 230б.]. Ал, отандық ғалым Н.Омашев «Біз кейде журналистикадағы ғылыми мінбелерді мойындай да, қабылдай да бермейміз. Өйткені, «ғылыми стиль» дегенді жалаң фактілер мен нақпа нақ айтылған тұжырымдар тізбегі деп білеміз. ...Ғылым – ол тек ғылым үшін жеткізе білу емес олардың санасына саңылау салу арқылы толығады, дамиды. Мұндай ғылымға журналистика, яғни бұқаралық ақпарат құралдары – газет, журнал, радио, телевизия, баспасөз көмекке келеді» дейді [6, 165б.].

Қазіргі журналистика тілі жатық, баршаға бірдей түсінікті болу қағидатын ұстанып келе жатыр. Әрине, ол ақпаратқа қол жетімділік сұранысын қанағаттандырады. Алайда, ғылыми тақырыптарды жазу кезіндегі жаттандылық пен қарабайырлыққа жол ашуда. Осы орайда, Ұлыбританияның үкіметінің бас ғылыми кеңесшісі Джон Беддингтон 2011 жылдың ақпанында әріптестерінің алдында сөйлеген сөзінде «саяси және діни топтардың күшімен таратылып жатқан жалған ғылымның жағымсыз әсеріне жоқ дейміз» деген үндеуі жұртшылық арасында үлкен дау тудырды. Ол кейінірек «NewScientist» журналына кең ауқымда мақала жариялауына әкелді. Онда Д.Беддингтон «Біз ғылымдағы құбылыстарды өзара байланыстыра отырып, дәйекті және жетімді түрде жеткізуіміз қажет. Жаһандық коммуникациялар дәуірінде біз өзімізбен өзіміз ғана шектеліп қалмауымыз қажет» дейді [7].

Жаһандық коммуникациялық кеңістік үшін де ғылыми журналистиканың маңызы зор болып отыр. Ол ең алдымен ғылымды жалпыландыру арқылы бұқараның ғылыми-технологиялық процестерге ынтасын арттыруды көздейді. Ғылымға қызығушылықтың артуы мемлекеттің даму деңгейін бірқатар ілгерілетіп, өмір сапасын жақсартады. Бүгінгі жас журналистер мен ғылымдағы жас зерттеушілер ғылыми-танымдық журналистика туралы не біледі, көзқарасы қандай екенін анықтау мақсатында әлеуметтік зерттеу жүргізілді. Зерттеу нәтижелері бойынша келесідей нәтижені ұсына аламыз (1-сурет):

Бүгінгі ғылыми танымдық журналистика қалай дамып жатыр?

1-сурет. Әлеуметтік зерттеудің нәтижесі

25-40 жас аралығындағы жас ғалымдардың 50 пайызы «Бүгінгі ғылыми-танымдық журналистика қалай дамып жатыр?» деген сауалнамаға «Салыстырмалы түрде жақсы дамып жатыр» деп жауап берген. Бұл журналистиканың ғылыми негізде бір жолға қойылғанын көрсетеді. Дегенмен, бүгінгі бұқаралық ақпарат құралдарында ғылыми-танымдық материалдарды мүлдем кезіктірмейтін де оқырмандар барлығы анықталды (2-сурет). Бұл ретте ғылымның дамымай отырғаны емес, басылымдардың осы тақырыпты аз қозғайтынын байқаймыз.

Қазіргі уақытта бұқаралық ақпарат құралдарының беттерінде жарияланған ғылыми материалдармен таныссыз ба?

2-сурет. Әлеуметтік зерттеу бойынша пайыздық көрсеткіш

Осы сауалнамаға 17-23 жас аралығындағы студент, магистранттармен қатар, 35-40 жас аралығындағы жас зерттеушілер қатысты. Білім алушылар ғылыми еңбектер жазғанда дәйеккөзі ретінде газет мақалаларына жүгінетінін байқадық. Сауалнама нәтижесі көрсеткендей респонденттердің 50 пайызы үнемі ғылыми тақырыпта жарияланатын материалдарды кездестіреді.

Ғылыми журналистиканы зерттеу барысында және оқыту жүйесінде публицистердің еңбектері мен ғылыми ізденістері туралы ақпараттар беріледі. Тіпті жеке публицистер туралы зерттеу жұмыстары жазылады. Осы ғылыми мақаламыздың нысаны Евней Арыстанұлының публицистикасы академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінде оқытылып жатыр. Осы тұрғыда респонденттерден арнайы сауалнама алдық.

Публицист жазушы ғалымдардың еңбегін журналистерге оқыту қаншалықты маңызды?

3-сурет. Әлеуметтік сауалнама нәтижесі

Зерттеу нәтижесінде респонденттердің 37,5 пайызы журналистер терең білімді игеріп, жан-жақты болуы үшін публицистердің ғылыми еңбек жолын оқып білуі қажет деп санайды.

«Ғылыми зерттеулер оқырманның қабылдауына, олардың жасанды интеллект арқылы жасалған жаңалықтарды түсіну қабілетіне, жасанды интеллект арқылы жасалған жаңалықтар мен журналистер жазған жаңалықтардың сапасын салыстыруға және сапаны бағалаудағы жаңалықтар тақырыптарының әсеріне қатысты негізгі зерттеу мәселелерін шешуге әсер етеді» деп санайды шетелдік ғалымдар [8]. Бүгінгі зерттеп отырған тақырып алдағы уақытта жасанды интеллект технологиялары негізінде оқу процесінде қолданысқа ие болуы мүмкін.

Қазақ қоғамындағы ғылыми тақырыптардың ашылу деңгейін қарастырған кезде «селені мен өлеңі» қатар жүретін Евней Арыстанұлы Бөкетовтің мақалаларын, әр жылдарда жазған хаттарын назарға аламыз. Химия ғылымдарының профессоры бола тұрып, түрлі химиялық процестер мен құбылыстарды толық та түсінікті жеткізуі ғалым тілінің жатықтығынан болса керек.

Е.А.Бөкетовтің баспасөзде қозғаған көкейтесті мәселелерінің бірі де бірегейі ғылым мен техника, өндіріс мәселесі. Осы өзекті тақырып төңірегінде жазған ғалымның публицистикалық мұраларын зерделей отырып, әртүрлі газет-журналдарға берген сұхбаттарынан Е.Бөкетовтің қоғамдық көзқарасы мен ғылыми ой-пікірінің сонылығын және дәйектілігін көреміз. «Алып адам», «Қара металлургия алыбы», «Өндіріс пен ғалым егіз», «Қарағанды химиясы және оның болашағы», «Щедрость земли», «Институт и опытная база», «Облик нашего дня» мақалалары қаламгердің ғылыми-публицистикалық бағыттағы қабілет-қарымын танытып, техника ғылымының докторы ретінде бұл саланы еркін білетіндігін және проблемалық түйінді нақты қалай шешуге болатындығын көрсетуімен ерекшеленеді.

Е.А.Бөкетов публицистикасын зерттеген ғалым Қ.Асанов «Е.Бөкетовтің ғылыми публицистикалық очерктерінің басқалардан ерекшелігі мен құндылығының өзі тақырыпы проблемасының білгірі және оны шешуді нұсқай алатын ғылымдылығында жатса керек» [9, 22 б.] деп ой түйеді.

Өндірістің ішкі қазанын толық білетін ғалым ретінде Евней Бөкетов өз оқырмандарына барынша жетік те түсінікті тілмен ғылыми процестерді түсіндіріп, түрлі мәселелердің шешу жолдарын айқындап береді. Мысалы, «Табиғат ананы аялай білейік» деген мақаласында «Облыс орталығы – Қарағандының өз басына келетін болсақ, мұндағы атмосфера кірлетуші ұсақ қалдықтар мен автомашиналар легі дер едік. Жаңа Майқұдықтың сантехника бұйымдары зауытындағы газбен істейтін вагранкаларды электр пештерімен неге ауыстырмасқа?» деп, өзекті экология тақырыбының күрмеуін тарқатады. Мұндай тиімді, қолайлы ұсыныс пікірлерді ғалым публицистің көптеген проблемалық мақалаларынан кездестіруге болады.

Евней Арыстанұлы Бөкетов өмірде кездесетін қарапайым фактілерді тілге тиек ете отырып, халқымыздың өсіп-өркендеу болмысын бейнелейді. Ғылыми пайымы мен танымы оның мақалаларына ғылыми негіз берсе, жатық тілі мен ой қорытуы түрлі проблемалық өзекті тақырыптарды талдап, қалыптасқан жағдайдан шығудың жолдарын көрсетеді. Публицистік шығарма қаламгер дүниетанымының қағаз бетіне түскен көрінісі десек, онда оның ақыл-ойы, парасаты, бойындағы ізгі қасиеттерінің барлығы қағазға түскен мақаласында айқын көрініс табады. «Жас замандас келбеті»

деген мақаласында «Қысқасы, жақсы инженер, жақсы техник, жақсы дәрігер өз мамандығына қаншалықты машық болғанмен, Пушкин мен Абайды оқымаған болса, Моцарт пен Чайковскийдің, Құрманғазы мен Мұқан Төлебаевтың әуендеріне құлағы жабық болса, ондай адам мәдениетті, білімді адамның қатарына жатпайтын сияқты. Өз мамандығын, әрине, әбден жақсы игеріп білу де қажет, бірақ өзгеге меңіреу болу деген өмірдің бар ләззатынан, бар жақсылығынан мақұрым қалу болып табылады» [9, 96 б.] деп ой қорытады. Осы жолдар арқылы Е.А. Бөкетов авторлық пайым-парасат түйіні мәдениетті адам қандай болу керек деген ойға жауап береді.

Жалпы Евней Арыстанұлы Бөкетовтің публицистикасы өнер, ғылым, білім туралы ойларының өзегі эстетикалық тәлім-тәрбие төңірегінде өрбиді, содан тамыр алып, көпшілікке жолданады.

Е.А. Бөкетовтің бір сұхбатында «қазір психологиялық күрес майданы, яғни ғылым да, ғылымның иесі адам да анағұрлым күрделеніп, қиындап бара жатқан уақытта өмір сүрудеміз. Ендеше бастағы, мидағы екіұдай талас, тартыс, ғылым адамның ішкі сарайындағы шым-шытырық ойлар көркем туынды да сәулеленсе ғана бүгінгі ғылыми техникалық революция заманына лайық образдар жасай аламыз» [10, 126б.] деп болжам жасай алуы, бүгінгі нейрожелілер мен жасанды интеллектінің бастамасы деп білеміз. Өз дәуірінің тыныс-тіршілігін тұтас зерттеп, өндіріс саласының болашақта дамуына жасаған ғылыми болжамдары бүгінгі күнге қалған мұра болып отыр. Мысалы, «Қарағанды химиясы және оның болашағы» атты мақаласында: «Химияның болашағын болжау, ол туралы ойлану Қазақ ССР Ғылым академиясының борышы. Мысалға, мынандай жағдайды алайық. Таскөмір, оның ішінде Қарағанды көмірі қазіргі уақытта негізінен электр энергиясын өндіру үшін қолданылады. Ал қазірдің өзінде су қуаты бар жерде электр өндіру үшін көмір орнына су күшін пайдалану тиімді екені белгілі. Ертең электр энергиясын өндіруге атом күшін кеңінен қолданғанда не болмақ? Көмір өндірісі жабыла ма? Жабылмауға тиісті. Ол кезде көмірді түгелімен химия бұйымдарын өндіруге қолдануға болады» [11] деп болашаққа болжамын жеткізеді.

Болашаққа болжам жасалды, көп зерттеулер өз нәтижесін берді. Ал бұл туралы бүгінгі қоғам не біледі? Евней Арыстанұлының еңбектерімен таныс па, болжамдарымен келісе ме?

Евней Арыстанұлы Бөкетов өзінің ғылыми мақалаларында сол уақытқа және келешек үшін бірнеше ғылыми болжамдар жазған болатын. Ғалымның осыдан 50 жыл бұрын жасаған ғылыми болжамдарымен келісесіз бе?!

4-сурет. Е.А. Бөкетовтің ғылыми болжамдары туралы жүргізілген сауалнама нәтижесі.

Зерттеуімізде арнайы сауалнама жүргізіп, ғалымның болжамы туралы респонденттердің пікірін алдық. Нәтижесінде оқу ордасы мен ғылымда жүрген зерттеушілерден басқа қарапайым халық та ғалымның еңбегінен хабардар екеніне көз жеткіздік. «Ғалымның хаты өлмес» деген халық тәмсіліне сүйенсек, ғылыми журналистиканы дамыту арқылы ғалымдардың хаттарын халыққа бір табан жақындата түсеміз. «Қара металлургия алыбы» мақаласында Ертіс-Қарағанды каналының халықтың тұрмысына, шаруашылығына, өндіріске тигізер пайдасын зерттей отырып, Нұра суының толықтай халықтың қажеттілігіне берілетіндігін болжайды [12]. Осындай ғылыми негізі бар гипотезалар Е. Бөкетовтің өнеркәсіп-өндіріс саласы туралы жазылған мақалаларынан көптеп кездестіруге болады. Демек, болашаққа ғылыми тұрғыдан болжам жасап, баға беру қаламгер публицистикасына тән тағы бір ерекшелік.

Е. Бөкетовтің ғалым, публицист, ғылыми журналистика саласын дамытушы ретіндегі артықшылығы – сөзінің дәйектілігі. Заманауи тілмен айтқанымызда, ғалым бола отырып, ол қазақ, орыс әдебиетіндегі түрлі құбылыстарға фактчек жүргізеді. Мысалы, «Алып адам» мақаласында Қыз Жібек қиссасынан:

Жаратты бір қара көп тұлпаратты,
Өзі жорға жануар құс қанатты,
Тұрманының барлығын алтындатып,

Күміспенен төрт аяғын тағалатты, – деген жолдарын келтіріп, қымбат металдардың жұмсақ, иілгіш келетіндігін айтып, образды түрде қолданбаса, нақ жүзінде атты күміспен тағалаған жағдайда жануардың тұяғы зардап шегетінін дәлелдеп шығады. Зерде журналында басылған «Көмір мен судан: мұнай, бензин, керосин және басқалары» атты мақаласында С. Есенинның «Пугачев» драмалық поэмасындағы «Как керасиновую лампу в час вечерний, зажигает фонащик из города Тамбова» деген жолдарына тоқталып, керосин шамын Пугачев көтерілісінен кейін 80 жылдан кейін поляк ғалымы И.Лукаевич ойлап тапқандығына да тоқталады. Е. Бөкетовтің ғылыми танымының зор болуы С.Есенинның бір шумақ өлеңінен өрбіген ғылыми-танымдық мақаланың өмірге келуіне жол ашып, нақты ғылыми дәйектемелер келтіреді.

Е.А. Бөкетовтің ғылыми мақалаларында қазіргі уақыттағы Data-журналистика элементтері де байқалады. Мысалы, «Аққан жұлдыздан құс жолына дейін» мақаласында «Адам күші аса қуатты. Ол қазір жер шарындағы құрлықтың 55 процентін, өзен-суының 12 процентін, орман-тоғайдың жыл сайынғы 50 процент өсімін пайдаланып, құрылыспен кен қазбалары үшін 4 мың шаршы километр парода алуда. Қазір жер қойнауынан жыл сайын 100 млрд тонна руда алынып, шамамен 7 млрд тонна отын шығарылады. Сөйтіп жыл сайын өзен аңғарына 600 млрд тонна өнеркәсіп пен тұрмыстық қалдық сулар құйылады. Орташа есеппен 800 млн тонна минералдық тыңайтқыш сіңіріледі, төрт миллион тонна улы химикаттар себіледі. ...Бұл цифр екі мыңыншы жылға дейін дүние жүзі бойынша 4-5 есе өспек» деп, ақпараттарды жинау, ретке келтіру, талдау, болжам жасау және жариялау міндеттерін атқарады.

Қара металлургия тақырыбы Евней Арыстанұлына етене таныс, ежелден қанығып, біліп өскен тақырып. Сондықтан оны бүге-шігесіне дейін білуі, оның өсіп-өркендеуі дамуы жайында айтқан ғылыми негіздері мен тұжырым, болжамдары өз уақытындааса

маңызды болды. Журналистік шығармаға тән негізгі қасиеттің бірі факты болатын болса, оны Е.А.Бөкетовтің өндіріс-өнеркәсіп турасында жазған очерктерінен молынан ұшыратуға болады. Кейде очеркте ресми деректер келтіру, цифраларды қолдану Евней Бөкетовтің публицистикасындағы ғылыми журналистика элементтеріне дәлел келтіреді.

Әсіресе, «Өндіріс пен ғылым негіз», «Алып адам», «Қара металлургия алыбы» сияқты күрделі проблемалық мақалаларынан анық байқауға болады. Бірақ, кілең факті мен цифраға құрылған деп айтуымыз да ағаттық. Т.Амандосовтың «жай фактінің өзін журналистің ой-қиялыңыз жазу мүмкін емес. Фактіні суреттемес бұрын журналист өмірлік фактіден қажеттілік тауып алады, оны жан-жақты зерттейді, қоғамдық-әлеуметтік мәнін ойластырады» деген түйініне Евней Бөкетовтің проблемалық очерктері дәлел.

«Алып адам» очеркінде қара металлургия өндірісінің өсіп-өркендеуін көрсететін хронологиялық дерек-көрсеткіштің берілуі шығарманың ғылыми әлеуетін арттырады. 1938-1960 жылдар аралығындағы қара металлургияның өсіп-өркендеу болмысы цифр тілімен-ақ публицистикаға қажетті информацияны оқырман санасына еш қиындықсыз жеткізеді. Осынау ауыр өнеркәсіп өмірнамасының хронологиялық жүйесі осы тақырыпта көлемді материал жазушыларға бағыт береді.

«Өндіріс пен ғылым егіз» атты мақаласындағы «Ұқыптылықтың ең бір ұтымды жолы –коксті үнемдеу», «Алдағы мақсат – химия технологиясы мен металлургия саласында жаңалық іздеуді тоқтатпай, табылғандарын жан-жақты зерттеп, өндіріске енгізу» сияқты ғылыми негіздегі ұсыныс, болжам тілектерді кездестіреміз. Бұл цифрлар мен фактілер негізінде құрылып, мақаланың тұтас болмысын аша түседі.

Публицист ретінде Евней Бөкетовтің ойы жерастындағы кен болса, соны жарыққа шығарып, бұқара халық игілігіне жарататын құрал – оның тілі. Көңілдегі көрікті ойдың өз қасиетін жоғалтпай, жарқырай көрінуі тіл шеберлігіне көп байланысты. Е.А. Бөкетов шығармаларындағы ғылыми ойлау мен шебер тілдің үндестік табуы қаламгердің болмыс қасиетін айшықтай түсетін критерий.

Евней Арыстанұлының публицистикасын үнемі бір-бірін толықтырып, проблемалық сипаты мағыналас мәндес болып келетін күрделі екі топқа жатқызуға болады. Оны ғылыми түрге бөлсек, гуманитарлық және жаратылыстану саласы дередік. Жалпы, баспасөзде күрделі тақырып саласына жататын өндіріс пен өнеркәсіп, ғылыми техникалық прогресс, кен-металлургия, химия сияқты жаратылыстану ғылыммен байланысты жазылған мақала очерктерінің өзегі көбіне дерек пен дәйекке құрылып, сол арқылы мазмұн-мағынасы ашылып жатады [13, 11 б].

Мысалы, «Қарағанды химиясы және оның болашағы» мақаласында «Біріншіден, ацетилен затын ацетальдегид сұйығына айналдыру үшін реакцияны жеделдету мақсатымен сынап қолданылады. Сынап әрі қымбат, әрі адам денсаулығына өте зиянды зат» немесе «Мысалы, қазіргі синтетикалық каучук сырттан әкелінетін екі затты стирол мен гидролир спиртін тоғыстыру арқылы өндіруге болады» деген сияқты тұжырымдар жасап, ғылыми дәйек пен деректерді орынды қолдана біледі. Әрі бұл дәйек пен деректер жалаң ғылыми тілде емес, публицист шеберлігінің нәтижесінде оқырманға түсінікті ғылыми журналистика тілінде жеткізеді.

Ғылыми техникалық прогрестің өсіп-өркендеуі мен қарқын ала дамуы Е.Бөкетов публицистикасында уақыт үрдісіне сай жан-жақты, жалпақ аудиторияға түсінікті болып жазылған. Кен-металлургия химия ғылымдарының қоғам игілігі үшін қаншалықты маңыздылығын ғана айтып қоймай, өзі айтқандай «Бұны оқырман дұрыс түсінуі тиіс» деген мақсатпен сол ғылым әлемінің көптеген беймәлім құпияларын бұқараға қара сөз, қазақы ұғыммен жеткізуі ғалым-публицистің қаламгерлік шеберлігі мен үлкен білім иесі екендігін танытады.

Көптеген қаламгерлерге тән ортақ тақырып табиғат, адам, қоғам бірлігі Е.А. Бөкетов шығармаларының да негізгі объектісі. Осы үш тағанның өзара байланысын қиюластырып, әдемі жеткізе білу қаламгер ойының тіл кестесімен шебер ұшатасады.

Е.А. Бөкетов шығармаларындағы ой тұтастығы берік. Өйткені, белгілі бір тақырып аясында жазылған проблемалық мақала тілінің бір-бірімен жымдаса өрілгені соншалық, оның бірер сөйлемін оқшаулаудың өзі ағаттық. Бұл жағдай әсіресе, қаламгердің ішкі толғаныстарына құрылған «Адам болам десеңіз», «Алғашқы сабақ», «Алтын босағаны аттағандарға», «Табиғат тіршілік көзі» атты мақалаларында айқын байқалады.

Ғылыми журналистиканың дамуына өзіндік үлесін қосқан тұлға ретінде Евней Бөкетовтің журналистік еңбектерінің астарында экологиялық ахуалға алаңдаушылық та байқалады. Жоғарыда аталған, «Аққан жұлдыздан құс жолына дейін», «Қара металлургия алыбы», «Қарағанды химиясы және оның болашағы» мақалаларында әлемдік экологиялық ахуалдың жай-күйін, оның жергілікті халық өміріне әсерін жетік тілде жеткізеді.

Қандай тақырып болмасын, Е.Бөкетов шығармаларында міндетті түрде ғылыммен астасып, дәйекті, жатық тілмен шынайылығын растап, көтерген мәселесімен өзектес. Артында қалдырған публицистикасының негізгі арқауларының бірі – жалпы адамдық, адамзаттық жайлар, жастарды патриотизмге тәрбиелеу, ғылыми прогресс, экономика және экология мәселелері болды. Бұл тұрғыдан алғанда, Е.Бөкетов публицистикалық мұрасы аз болса да, ғылыми тілімен, мәнділігімен ерекшеленеді.

Жалпы Евней Арыстанұлы Бөкетов шығармаларында сан алуан тақырып мазмұнын көтерер идеясы үш түйіннен құралады: білім, парасат, адамгершілік. Ғалым Ұ.Есенбекова: «Журналист пен ғалымның арасындағы коммуникация күрделі және табандылық пен уақытты қажет ететін процесс» [14, 94б.] дейді. Мейлі, өнеркәсіп, өндіріс, ғылыми-техникалық прогресс, әдебиет, өнер, оқу-білім, табиғат экологиясы болсын, бәрінің де шешім табар арқауы білімге, парасатқа, адамгершілікке байланысты болып келеді. Мысалы, «Қарағанды химиясы және оның болашағы» мақаласында «Өйткені, Алексей Максимович Горький айтқандай, химия ғажайыптар қоймасы, адамзаттың бақыты осы химияда, адам өз ұшқыр ойының асқақ жетістіктерін дәл осы химия саласынан таппақ» деп, ғылымға деген жарқын көзқарасты қалыптастырады.

Қорытынды

Евней Арыстанұлы Бөкетов – ғылымды, ондағы түрлі құбылыстар мен реакцияларды көпшілікке түсінікті, жатық тілмен жеткізген публицист, ғылыми-танымдық

журналистика өкілі. Химия ғылымдарының докторы, академик, ұстаз Евней Бөкетов ғылыми публицистиканың өркендеуіне зор үлес қосқан тұлға. Оның қаламынан шыққан мақалалар тек ғылыми дәлдікке емес, ұлттық болмысқа, пайым мен парасатқа негізделген. Оның публицистикалық мұралары – бұқараға ой тастайтын, ғылыми тілмен жазылған, шынайы ақпараттарды негізге алған, терең тұжырымдар түйінделген туындылар.

Зерттеу жұмысының қорытындысында Евней Арыстанұлы Бөкетовтің публицистикасы ғылыми-танымдық журналистикаға ғана тән дәйектілік, болашаққа болжам жасау және қаламгерлік этиканы ұстана отырып жазғаны айқындалды. Публицист мақалалары экология, өнеркәсіп, өндіріс, табиғат, техника мен ғылым, білім беру сияқты тақырыптарды қамтып, оларда қалыптасқан түрлі мәселелердің түйінін тауып, шешу жолдарын көрсетеді. Мақалалардың ғылыми болжам жасау және оның қазіргі уақытта дәлме-дәл келуі де публицист еңбегінің ерекше қыры. Сонымен қатар, Е. Бөкетовтің ғылыми фактілерді қолдануы мен публицистикалық шеберлігі заманауи фактчекинг пен сараптамалық журналистиканың алғашқы нышандарын танытады.

Академик, ғалым, публицистің мақалаларының өн бойынан тұнып тұрған ұстамдылық пен парасаттылықтың көрініс табуы – оның қаламгерлік қарымының қуаттылығы. Кеңес кезеңінің қатал талаптарынан қаймықпай, шындықты айтуы – жоғары кәсібилігі мен азаматтығының айғағы.

Ғылыми-танымдық журналистика – ғылым мен бұқара арасындағы көпір. Осы тұрғыда, Евней Арыстанұлы Бөкетовтің публицистік мұрасы – бұл көпірдің сенімді де берік тірегі. Оның публицистік шығармаларын бүгінгі ғылыми-танымдық журналистика үшін тағылымды тәжірибе деп бағалауға болады. Жас қаламгерлер мен журналистер үшін ол үлгі боларлық тұлға, ал оның жазбалары – білім мен парасаттың жарқын көрінісі.

Авторлардың қосқан үлесі

Асанов Қ.Д. – зерттеу жұмысында жан-жақты ақпараттарды жинақтап, деректерді талдау, шолу және түсіндіру; бақылау және редакциялау, ұсыныстар беру және мақаланың академиялық сапасын қамтамасыз ету.

Амангелдиева Г.С. – шетелдік зерттеулерге шолу жасай отырып ғылыми жұмыстың заманауи сабақтастығын ашу мақсатында әлеуметтік зерттеу жүргізу, сауалнама қорытындысына тұжырым жасау.

Әбікеева Н.М. – ғылыми жұмыста қолданылған әдіс-тәсілдерді, зерттеу нәтижелерін сараптау, мақаланы техникалық талапқа сай рәсімдеу.

Әдебиеттер тізімі

1. Омашев Н. Жиыrmасыншы жылдар журналистикасы. – Алматы, 2006. –1 т. – 317 б.
2. Перевалов В.В., Ненашев М. Ф. Основы теории журналистики. – Москва, 2023г. – 258 с.
3. Қазақ журналистикасының тарихы қалай оқытылады? [Электрон. ресурс] URL: <https://egemen.kz/article/367423-qazaq-dgurnalistikasynynh-tarikhy-qalay-oqytylady?ysclid=m9rc0ymzjn4964702> (қаралған күні: 21.12.2024)

4. Жақып Б. Публицистика негіздері [Мәтін]: оқу құралы; Әл-Фараби атын. Қазақ ұлттық ун-ті. – 2-бас. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
5. Macarena Parejo-Cuellar, Samanta Flores-Jaramillo, Eduardo Carcaboso-García. Overview of science communication (2017-2022): A thematic and bibliographic analysis. [Электрон. ресурс] URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85197885753&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&sot=b&sdt=b&s=TITLE-ABS-KEY%28scientific+and+educational+journalism%29&sessionSearchId=acb2f64ac0c7056509524fb9477bcfa0&relpos=3> (қаралған күні: 12.01.2025)
6. Омашев Н. Белестер. – Алматы: Қазақ университеті, 1999. – 265 б.
7. Stuart Allan. Media, risk, and science. Open University Press. – Springer, 2002. – 256 p.
8. Baptista, João Pedro Send mail to Baptista J.P.; Rivas-de-Roca, Rubén; Gradim, Anabela; Pérez-Curiel, Concha. Human-made news vs AI-generated news: a comparison of Portuguese and Spanish journalism students' evaluations. Humanities and Social Sciences Communications, 1. 12. 2025. [Электрон. ресурс] URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-105003460015&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&sot=b&sdt=b&s=TITLE-ABS-KEY%28journalism%29&sessionSearchId=2d4a0ff08484efbd31b0cbcb5da79ca1&relpos=3> (қаралған күні: 15.01.2025)
9. Асанов Қ. Евней Букетов – публицист. – Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2005. – 196 б.
10. Букетов Е.А. Көкейкесті. – Алматы: Қазақстан, 2000. – 196 б.
11. Букетов Е.А. Қарағанды химиясы және оның болашағы // Социалистік Қазақстан. 1969, 21 наурыз
12. Букетов Е.А. Қара металлургия алыбы // Орталық Қазақстан. 1977, 21-23 қыркүйек.
13. Асанов Қ. Академик Е.А. Бөкетов шығармашылығының ұлттық публицистиканы дамытудағы рөлі. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Журналистика сериясы. – 2021. – № 131(2). – Б. 8–15. [Электрон. ресурс] URL: <https://buljourn.enu.kz/index.php/main/article/view/236> (қаралған күні: 15.01.2025)
14. Есенбекова Ұ. Журналистің ғылымды насихаттаудағы кәсіби және когнитивтік деңгейі. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Журналистика сериясы. – 2021. – № 134(1). – Б. 91–96. [Электрон. ресурс] URL: <https://buljourn.enu.kz/index.php/main/article/view/209> (қаралған күні: 15.01.2025)

K.D. Asanov, G.S. Amangeldiyeva, N.M. Abikeeva

E.A. Buketov University, Karaganda, Kazakhstan

Scientific and educational journalism: the journalistic legacy of Evney Buketov

Abstract. This work explores the individuals who have influenced the development of Kazakhstani science communication journalism and their stylistic features in scientific journalism. In the process of revealing scientific topics, the relevance of modern issues such as environmental journalism and fact-checking is considered. The contribution of Evney Buketov to scientific journalism, the main ideas, and thematic features of his work are highlighted. In addition, the traditions and innovations in scientific journalism and the role of contemporary media in society are analyzed. The main goal of this study is to widely explore Buketov's journalistic legacy, analyze his contribution to science communication

journalism, and propose new ideas in this field. The article considers various scientific methods of researching his work, while maintaining historical and scientific objectivity. The study also addresses issues of journalistic ethics and science communication journalism. The main principles of scientific journalism – accuracy, substantiation, and the importance of making future predictions – are discussed in the context of Buketov's journalistic legacy and his literary craftsmanship. One of the key results of this study is the examination of the historical context and significance of articles published between 1950-1980 and other scientific works by Buketov. The article also analyzes the current issues in science communication journalism and its connection to national journalism.

Keywords: Scientific and educational journalism, scientific forecasting, fact-checking, national journalism, publicist's legacy

К.Д. Асанов, Г.С. Амангелдиева, Н.М. Абикиева

Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан

Научно-познавательная журналистика: публицистическое наследие Евнея Букетова

Аннотация. Данная работа исследует труды ученых-публицистов, оказавших влияние на становление и развитие казахстанской научно-познавательной журналистики, а также их стилистические особенности в научной публицистике. В процессе раскрытия научной темы рассматривается актуальность таких вопросов, как современная экологическая журналистика и фактчекинг. Особое внимание уделяется вкладу ученого, академика Евнея Арыстановича Букетова в научно-познавательную журналистику, основным идеям тематическим особенностям его творчества. Также анализируются традиции и новаторства в научно-познавательной журналистике, роль современных информационных средств в обществе. Основная цель исследования – проанализировать вклад Е.А. Букетова в научную журналистику, анализ его публицистического наследия и предложение новых идей в этой области. В статье рассматриваются методы исследования творчества Е.А. Букетова с применением различных научных методов, при этом сохраняется историческая и научная объективность. В исследовании наряду с научно-познавательной журналистикой рассматривается этика писателя на примере Букетова Евнея Арыстановича. Основные принципы научной журналистики – точность, последовательность и важность прогнозирования на будущее, будут рассмотрены в контексте журналистского наследия Евнея Букетова и его литературного мастерства. Одним из ключевых результатов исследования является внимание к историческому контексту и значимости статей, опубликованных в 1950-1985 годах, а так же других научных работ Е.А. Букетова. В статье анализируются актуальные вопросы научно-познавательной журналистики и ее связь с национальной публицистикой.

Ключевые слова: научно-популярная журналистика, научный прогноз, фактчекинг, национальная публицистика, наследие публициста

References

1. Omashev N. Zhiyrmasyshy zhyldar zhupnalistikasy [Journalism of the Twenties]. (Almaty, 2006. 317p.) [in Kazakh].

2. Pepevalov V.V., Nenashev M. F. Osnovy teorii zhurnalistiki [Fundamentals of the theory of journalism]. (Moscow, 2023. 258 p.) [in Russian].
3. Kazak zhurnalistikasynyn tarihy kalaj okytylady? [How is the history of Kazakh journalism taught?]. Available at: <https://egemen.kz/article/367423-qazaq-dgurnalistikasynynh-tarikhy-qalay-oqytylady?ysclid=m9rc0ymzjn4964702> (accessed at: 21.12.2024). [in Kazakh].
4. Zhakyp B. Publicistika negizderi [Matin]: oku kuraly [Fundamentals of Journalism [text]: textbook]; Al-Farabi atyn. Kazak ulttyk un-ti. [The name of Al-Farabi. Kazakh National University]. (Almaty, 2018) [in Kazakh].
5. Macarena Parejo-Cuéllar, Samanta Flores-Jaramillo, Eduardo Carcaboso-García. Overview of science communication (2017-2022): A thematic and bibliographic analysis. Available at: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85197885753&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&sot=b&sdt=b&s=TITLE-ABS-KEY%28scientific+and+educational+journalism%29&sessionSearchId=acb2f64ac0c7056509524fb9477bcfa0&relpos=3> (accessed at: 12.01.2025) [in English]
6. Omashev N. Belester. [Stages of life] Kazak universiteti [Kazakh University]. (Almaty, 1999. 265 p.) [in Kazakh].
7. Stuart Allan. Media, risk, and science // Open University Press. (Springer 2002. 256 p).
8. Baptista, João Pedro Send mail to Baptista J.P.; Rivas-de-Roca, Rubén; Gradim, Anabela; Pérez-Curiel, Concha. Human-made news vs AI-generated news: a comparison of Portuguese and Spanish journalism students' evaluations. Humanities and Social Sciences Communications. 567. 12(2025). Available at: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-105003460015&origin=resultslist&sort=plf-f&src=s&sot=b&sdt=b&s=TITLE-ABS-KEY%28journalism%29&sessionSearchId=2d4a0ff08484efbd31b0cbcb5da79ca1&relpos=3> (қаралған күні: 15.01.2025)
9. Asanov K. Evnej Buketov – publicist. [Evney Buketov-publicist] (Karaganda, 2005. 196 p.) [in Kazakh].
10. Buketov E.A. Kokejkesti. [Innermost]. (Almaty, 2000. 196 p.) [in Kazakh].
11. Buketov E.A. Kapagandy himijasy zhane onyn bolashagy [Chemistry of Karaganda and its prospects] // Socialistik Kazakstan [Socialist Kazakhstan]. 21.03. 1969 [in Kazakh].
12. Buketov E.A. Kara metallurgija alyby [Giant of ferrous metallurgy] // Ortalyk Kazakstan [Central Kazakhstan]. 21-23. 09. 1977 [in Kazakh].
13. Asanov K. Akademik E.A. Boketov shygarmashylygynyn ulttyk publicistikany damytudagy roli. [The role of the work of Academician E. A. Buketov in the development of national journalism] L.N. Gumilev atyndagy Eurazija ulttyk universitetinin Habarshysy. Zhurnalistika serijasy [Bulletin of L. N. Gumilyov Eurasian National University. Journalism series]. 131(2). 8–15(2020). Available at: <https://buljourn.enu.kz/index.php/main/article/view/236> (accessed at: 12.01.2025) [in Kazakh].
14. Esenbekova U. Zhurnalistin gylymdy nasihattdaury kasibi zhane kognitivtik dengeji [Professional and cognitive level of a journalist in promoting science]. L.N. Gumilev atyndagy Eurazija ulttyk universitetinin Habarshysy. Zhurnalistika serijasy [Bulletin of L. N. Gumilyov Eurasian National University. Journalism series]. 134(1). 91–96(2021). Available at: <https://buljourn.enu.kz/index.php/main/article/view/209> (accessed at: 12.01.2025) [in Kazakh].

Авторлар туралы мәлімет:

Асанов Қ.Д. – филология ғылымдарының докторы, профессор, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан.

Амангелдиева Г.С. – хат-хабар авторы, философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан.

Әбікеева Н.М. – әлеуметтік ғылымдар магистрі, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан.

Сведения об авторах:

Асанов К.Д. – доктор филологических наук, профессор, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан.

Амангелдиева Г.С. – автор для корреспонденции, доктор философии (PhD), ассоциированный профессор, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан.

Абикеева Н.М. – магистр социальных наук, Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова, Караганда, Казахстан.

Information about the authors:

Asanov K.D. – Doctor of Philology, Professor, E.A. Buketov University, Karaganda, Kazakhstan.

Amangeldiyeva G.S. – corresponding author, Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, E.A. Buketov University, Karaganda, Kazakhstan.

Abikeeva N.M. – Master of Social Sciences, E.A. Buketov University, Karaganda, Kazakhstan.